

vel párhuzamosan javul a más népekhez fűződő kapcsolatok megítélése is.

Nem kevésbé izgalmas az a fejezet, amely a történelmi tudatot vizsgálja. Erős hasonlóság fedezhető fel Közép-Európa magyar nemzetiségű polgárainak a történelemről kialakított felfogásában. Közös vonásnak látszik a romboló, háborús és elnyomó erők határozott elutasítása, a biztonságra, védelemre való törekvés. A történelem által elválasztott népeket összeköti a közös kulturális hagyomány, s erre alapozva az értékelés és információk jelenkori cseréje.

Végül a művelődési és olvasási szokásokról számol be a szerző. Az előző fejezetek is meghatározó módon foglalkoztak kulturális jelenségekkel, ugyanis a nemzeti hovatartozás-tudat és az identitás-tudat válfajai is nagyrészt kulturális elemekből tevődnek össze. Az olvasáskultúrával is mint a kulturális identitástudat hordozójával foglalkozik a kötet. Először a művelődési szokásokat hasonlíthatjuk össze egy áttekinthető táblázat segítségével. Majd megtudjuk, hogyan jutnak olvasmányokhoz Erdélytől Ausztriáig, a Vajdaságtól a Kárpátaljáig.

Megállapítható, hogy szórványhelyzetben a kisebbség hajlamosabb a könyvek gyűjtésére, mint a többszerű együttélés során. Az erősen kisebbségi szituáció olyan kihívást jelenthet, amely fokozott kulturális aktivitásra, intenzívebb könyvgyűjtésre, sőt, gyakoribb olvasásra sarkallja az embereket. Tanulságos az a tapasztalat is, hogy a könyvet nem, vagy alig olvasók hajlamosabbak a borulásra, míg a gyakran olvasók általában optimista beállítottságúak.

A mennyiségi és minőségi szempontból egyaránt magasabb olvasáskultúra kedvez a kiegyensúlyozott önszemléletnek, amely az egészséges önértékelést az önkritikára való képességgel tudja ötvözni. A könyvet forogtva egyértelműen igazolódik: a kisebbségi kulturális magatartás egyik legfontosabb jegye az anyanyelvűséghez, a tradíciókhoz és az esztétikai- morális értékesség kritériumaihoz való erős ragaszkodás. Fokozottan érvényes ez olyan régiókban, amelyek je-

lentősebb lokális kulturális hagyományokkal rendelkeztek.

Bár az empirikus kutatások csak az identitás és kultúra kapcsolatát bizonyították, feltételezhetjük, hogy a kultúra meghatározó és kezdeményező szerepet vállalhat a kiegyensúlyozott azonosságtudat kialakításában, s nem csupán kisebbségi helyzetben.

Gereben Ferenc könyvét táblázatok és térképek illusztrálják. Az igényesen megszerkesztett kötetet ajánlom mindazoknak, akik bármi módon érintettek: akár a kisebbséghez tartoznak, akár a többséghez, elgondolkodtató olvasmány lehet az egész Kárpát-medencében.

S. Rábai Márta

Educatio

Vol 9, nr. 4 (2000 – tél)

Budapest: Oktatáskutató Intézet, 2000. pp. 637–864

Az *Educatio* című negyedévenként megjelenő folyóirat bemutatásra kerülő füzetének témája a nyelvtudás és a nyelvoktatás. A témát különösen időszerűvé teszik azok az elmúlt évtizedben Magyarországon bekövetkezett változások, melyek igen nagy hatással voltak a nyelvoktatásra és a nyelvtudás megítélésére, továbbá az ezzel összefüggésben elfogadott és nemegyszer nagy vihart kavart jogszabályi módosítások.

Szépe György bevezető tanulmánya (pp. 639–650) átfogó képet ad a problémaköréről, a globalizáció, a nyelvek közötti verseny, az európai irányelvek ismertetésén át jut el az iskolai nyelvoktatás eredményei és a társadalom igényei között feszülő ellentét, a nyelvtanulók jogainak taglalásához, a funkcionális analfabetizmus és a nyelvtanulás közötti kibékíthetetlen ellentét (legalábbis az iskolai nyelvoktatás keretein belül) és a teendők felvázolásához. Közben felveti a kérdést, hogy vajon mindenkinek szüksége van-e egy idegen nyelvre, és azt a nyelvtu-

nári és vizsgáztatói szakmát valószínűleg sokkoló választ adja, hogy „feltehetően sokkal kisebb mértékben és meglehetősen differenciáltan van szüksége az egyénnek a nyelvtudásra, mint ahogy azt az oktatási szervezet implikálja.”

Terestyéni Tamás (pp. 651–667) a magyarországi nyelvtudásra vonatkozó szociológiai felmérésekről számol be. Adatait az teszi különösen érdekessé, hogy az 1982-ben lezárult vizsgálatot, mely 24 000 fős országos mintára terjedt ki, 1995-ben kisebb mintán gyakorlatilag ugyanazzal a kérdőívvel megismételték. A több mint tíz év alatt nem látványos, de jelentős növekedés következett be azoknak a számában, akik azt vallották, hogy szóban és írásban is elboldogulnak valamilyen nyelven a magyaron kívül: a növekmény mintegy 150 000 főre tehető. Erősen megváltozott az ismert nyelvek összetétele, az angol és kisebb mértékben a német előretörése és az orosz visszaszorulása figyelhető meg. Az előbbi kettőt gyakrabban és több területen is használják ismerőik. Az angol nyelv ismerete általában a fiatalabb életkorral, (nagy)városi lakóhellyel és magasabb iskolázottsági szinttel jár együtt. Az adatokat a szerző összevetette egy 1990-es ausztriai felmérés eredményeivel: a magyarországi 11,8%-kal szemben az ottani lakosság 58% vallotta, hogy ismer legalább egy második nyelvet. A különbség egyik okaként Terestyéni cikke (Szépe Györggyel összhangban) említi – a közismert történelmi, oktatásszervezési tények mellett – hogy a nyelvismeret a magyarországi munkaerőpiacon ma még sok esetben nem követelmény, és nem is hasznosul.

Vágó Irén cikke (p. 668–690) ismerteti a nyelvoktatásban a nyolcvanas és kilencvenes években bekövetkezett mélyreható és viharos változásokat, a közoktatásban végbement nyelvváltást, a TIT és kultúrházi nyelvtanfolyamok rövid ideig tartó tündöklését és bukását, a kialakult orosz tanár-főlétszámot és angol- és német tanár hiányt, annak minden, az oktatásra gyakorolt negatív hatásával együtt.

Einhorn Ágnes tanulmánya (pp. 691–700) a szakképző iskolákban folyó idegen nyelv-tanítást mutatja be, kitérve az oktatásban megjelenő szakmai tartalmakra és a szaktanárok sajnálatosan csekély részvételére a szaknyelvi tananyagok összeállításában.

Imre Anna (pp. 701–716) a kilencvenes évek idegennyelv-oktatását tekinti át, összehasonlítva az EU egyes országainak gyakorlatával. Térképekkel mutatja be az angol, a német és az orosz nyelv eltérő népszerűségét a különböző megyékben. A közoktatás mellett ismerteti a kereskedelmi nyelviskolák kialakulásának rövid történetét, az iskolák jelenlegi szerepét is.

Andor Mihály (pp. 717–728) a nyelvtudás társadalmi hátterét térképezi fel két felmérés alapján. Az egyik, mintegy 4000 fős mintában a valamilyen középfokú iskolát 1997-ben kezdő gyerekek szüleit találjuk, a másik felmérés viszont kiterjedt az összes 1998-ban érettségizőre, több mint 60 000 főre. Nemcsak azt a közismert tényt bizonyítja ismételtelen, hogy a nyelvtudást legnagyobb mértékben az iskolai végzettség determinálja és hogy ebből szempontból szignifikáns különbség van az egyetemi, illetve a főiskolai végzettség között, hanem arról is meggyőző adatokkal szolgál, hogy a kulturális előnyökhöz, illetve hátrányokhoz hasonlóan a nyelvismeret is több generáción keresztül megőrződik. Kimutatja, hogy összefüggés van az angol némettel szembeni preferálása és a magasabb társadalmi státusz között. „Az angol az akadémiai jellegű, illetőleg a csúcsgazálkodásokra irányuló [...] karrier nyelve, a német viszont [...] a közép- és kisvállalkozásokban, sőt akár egyénileg is bonyolítható mindennapi tranzakciók [...] nyelve.”

Vámos Ágnes (pp. 729–742) a tannyelv iskolai fogalmát járja körül, különös tekintettel a kéttannyelvű iskolákra, interjúk alapján ismertette a különböző oktatási stratégiákat, vagyis azt, hogy a gyakorlatban milyen szerepet játszik a magyar nyelv az elvben nem magyar nyelvű tanórán.

Nagy Péter Tibor érdekes történeti áttekintése (pp. 743–760) a nyelvpolitika és elitképzés összefüggéseit boncolgatja az 1890-es évektől a II. világháborúig terjedő időszak magyar középfokú oktatásának tükrében, kitérve a régió sajátosságára, a latin, a német és a magyar tannyelv versengésére, a latin rendkívüli fontosságára, az ógörög oktatás lassú visszaszorulásának történetére s ennek okaira, az iskolafenntartók élő idegen nyelvekkel szemben tanúsított idegenkedésére. Rendkívül gazdag a tanulmány irodalomjegyzéke.

Bartha Csilla tanulmányának címe „Kétnyelvűség, oktatás, kétnyelvű oktatás és kisebbségek” (pp. 761–775). Kétnyelvűség-definíciója nemcsak világos és egyértelmű, hanem egyúttal mentes mindenféle érzelmi felhangtól is. A kétnyelvűség különböző típusainak rövid ismertetése után leírja a kétnyelvű oktatási programok fajtáit, különös tekintettel a kisebbségi tanulók általában hátrányos helyzetére – feltűnő, hogy a példák között egyetlen magyarországi sincs, a párhuzamok azonban így is eléggé nyilvánvalóak. Végezetül kitér a veszélyeztetett és a „nagy pusztító” nyelvek kérdésre. Az eszmeifuttatás érdekes illusztrációja, hogy a rendkívül gazdag és terjedelmes irodalomjegyzéknek mintegy a fele, 21 tétel nem magyar nyelvű, és ebből húsz angol és egyetlen egy német.

Hattjár Helga (pp. 776–79) a siketoktatás elméleti és gyakorlati kérdéseiről ad világos, alapvető, a téma kétszáz éves történetére is kiterjedő áttekintést. Ahogy erre az előző tanulmányban is utalás történt, a siketeket kétnyelvű és kétkultúrájú kisebbségnek kell tekinteni, a sikeres oktatás és későbbi érvényesülés érdekében a patológiai szemléletet fel kell váltani az antropológiai szemlélettel. Ismerteti az előbbin alapuló, a magyar szurdológiai gyakorlatban uralkodó „orális” módszert, és dániai példával illusztrálja a kétnyelvű (orális és manuális) siketoktatás sikerességét.

A kötet tanulmányai tehát a kérdéskörnek igen sok részterületéről adnak számot, árnyalt átfogó kép felrajzolására töreked-

nek, éppen ezért érzem hiányosságnak, hogy – a „Kutatás közben” rovat egyik beszámolójának kivételével – nem esik szó a nyelvoktatás helyzetéről, szerepéről a (nem nyelvszakos) felsőoktatásban.

A „Valóság” című rovatban (pp. 791–818) beszélgetéseket olvashatunk három budapesti szakemberrel, egy szakközépiskolában tanító angol-német szakos tanárral, egy angol-magyar tannyelvű gimnázium igazgatójával, valamint egy ismert magán nyelviskola vezetőjével s egyben tulajdonosával. Az utóbbi a nyelvvizsgákkal kapcsolatos jogi és gyakorlati változásokra is kitér. Sajnálatos, hogy a szerkesztő nem ismerteti lábjegyzetben, hogy mi változott meg ezen a téren az interjú elkészítése óta: elég sok minden.

A „Dokumentum” című rovat (pp. 819–828) 1999/2000-es adatokra támaszkodva ismerteti az idegen nyelvek helyzetét az európai oktatási rendszerekben. Kár, hogy az ábrák nehezen értelmezhetők, az egyes iskolatípusok megnevezéséhez ugyanis nem fűznek magyarázatot.

A „Kutatás közben” című rovat (pp. 829–848) cikkei 1998 és 2000 között készült felmérésekről számolnak be, a témáik: a nyelvi infrastruktúra a vállalkozásvezetők megítélésében, a tanárok idegennyelv-ismerete, a nem állami felsőoktatásban résztvevő hallgatók nyelvismerete, valamint a nyelvi különórák szerepe a középsikolás tanulók nyelvtanulásában.

A „Szemle”-rovatban (pp. 849–858) John Baugh *Szolgák szája* című könyvét ismerteti, mely az afrikai-amerikai angolról szól, majd rendhagyó áttekintést olvashatunk a Magyarországon leggyakrabban használt modern, főleg angol nyelvkönyvekről és azok nem rendeltetésszerű használatáról az oktatásban, és végül beszámolt a szakma egyik tekintélyének számító T. Skutnabb-Kangas 2000-ben megjelent könyvéről, melynek címe *Linguistic Genocide in Education or Worldwide Diversity and Human Rights?* [Nyelvi népirítás az oktatásban vagy változatosság és emberi jogok az egész világon?].

Damokos Kata